

закладів. У 1919 р. постановою Наркомпросу було відмінено плату за навчання у вищих навчальних закладах з 1 березня, у всіх інших освітніх установах з 1 вересня. [26, с. 305]. Студенти забезпечувались житлом, отримували стипендію, щоправда лише обдаровані чи вихідці з пролетарського середовища [14, с. 202]. Грошова винагорода викладачів дорівнювала зарплатні промислового робітника і постійно підвищувалась, але враховуючи інфляційні процеси (в 1921-1923 рр. вартість грошей знизилась у шість разів) цього було замало [12, с. 40]. Викладачі та студенти постійно скаржилися на свій поганий матеріальний стан.

Таким чином можна зробити висновок, що в період з кінця 1919 до 1922 років відбувався процес становлення радянської системи спеціальної освіти. Були закладені нормативно-організаційні підвалини для функціонування системи спеціальної освіти, відкривались нові навчальні заклади різного рівня акредитації. Перспективою подальшого дослідження теми є питання формування ринку праці на підприємствах Харківщини,

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бейлин А. Е. Подготовка кадров в СССР за пятнадцать лет. - М.- Л.: Гос. Изд-во, 1932. - 390 с.; 2. Бюлетень офіціальних розпоряджень і повідомлень Наркомосвіти. - 1921. - №2. - С. 5-9; 3. Головінов В. П. Професійно-технічна освіта Слобожанщини: Документальний нарис. - Х.: Прапор, 1998. - 128 с.; 4. Збірник справозадань Народніх комісаріятів і Центральних Установ УСРР та Уповноважених Народніх Комісаріятів РСФРР 5-му Всеукраїнському З'їздові Рад України. - Х.: ВДВ, 1921.; 5. Звігальський Я., Іванова М. Професійна освіта на Україні. - Х., 1927. - 410 с.; 6. Державний архів Харківської області (надалі ДАХО) Ф. Р - 820. - Оп. 1. - Спр. 261; 7. ДАХО Ф. Р - 820. - Оп. 1. - Спр. 293; 8. ДАХО Ф. Р - 820. - Оп. 1 - Спр. 320; 9. Історія міст і сіл Української РСР. - В 26-ти т. - Харківська область. - К.: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1967. - 1002 с.; 10. Історія української культури: Збірник матеріалів і документів / За ред. Клапчука С. М., Остафійчика В. Ф. - К.: Вища школа, 2000. - 605 с.; 11. Калиненко К. Боротьба на господарчому фронті і організація професійно-технічної освіти на Україні і в Росії // Народне господарство і професійно-технічна освіта. Збірник губернського підвідділу професійної освіти. - 1921. - Січень. - С.3; 12. Куглер С. А. Политика формирования рабочих кадров для промышленности и транспорта Украины (1917-1941 гг.). Системный анализ. - Донецк: Юго-Восток, 1997. - 240 с.; 13. Кудлай О. С. Боротьба трудящих Харківщини за відбудову промисловості та сільського господарства. 1921-1925. - Х.: Кн. вид., 1961. - 208 с.; 14. Культурне будівництво в Українській РСР 1917-1927: Збірник документів і матеріалів / Упоряд. Волковинський В. М., Гончарук П. С., Гришин А. Д. - К.: Наукова думка, 1979. - 667 с.; 15. Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти УСРР у двадцять роки. / Донец. Держ. техн. ун-т. - Донецьк: РВА ДонДТУ, 2000. - 248 с.; 16. Лисенко М. С. Підготовка фахівців середньої ланки в технікумах УСРР (1922-1930 рр.) // Збірник наукових праць Харків. держ. пед. ун-ту. - 2000. - Серія Історія та географія. - Вип. 4. - С. 192-198.; 17. Лобурець В. С. Формування кадрів радянського робітничого класу України (1921-1932 рр.). - Х.: «Вища школа», Вид-во при Харк. ун-ті, 1974. - 158 с.; 18. Павлов Д. И., Захаревич Г. П. Среднее специальное образование в Украинской ССР. - К.: Вища школа, 1976. - 215 с.; 19. Пузанов М. Ф., Терещенко Г. И. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР. - К.: Вища школа, 1980. - 231 с.; 20. Промышленность и рабочий класс Харьковщины. 1917-июнь 1941. Сборник документов и материалов / Гос. арх. Харьк. обл.; Парт. арх. Харьк. обкома партии Украины. /Сост. Адаменко Л. А. и др. - Х.: Прапор, 1986. - Т. 1. - 224 с.; 21. Розвиток народного господарства Української РСР. 1917-1967. - К.: «Наукова думка», 1967. - Т. 1. - 459 с.; 22. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. - 1919. - № 21 - С. 305; 23. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. - 1920. - № 9 - С. 236-237; 24. Соціалістична Харківщина за 20 років радянської влади. - Х.: Вид-во газ. «Соціалістична Харківщина», 1937. - 52 с.; 25. Центральний державний архів вищих органів влади України (надалі ЦДАВО). - Ф. 2001. - Оп. 1. - Спр. 160.; 26. ЦДАВО України. - Ф. 166. - Оп. 12. - Спр. 5692.

Л.В. Задорожна

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ТА ЇЇ РОЛЬ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 20-Х РР. ХХ СТ.

Однією з найважливіших умов становлення молодого соціалістичної держави – СРСР – було вирішення проблем формування нової радянської інтелігенції. Реалізація цього завдання була покладена передусім на заклади вищої освіти. Вивчення та аналіз проблем, з якими зіткнулася вітчизняна вища педагогічна освіта в період її становлення в умовах глибоких політичних та соціально – економічних змін в Україні 20-х років ХХ ст., сьогодні набуває особливої актуальності саме тому, що питання підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів завжди було предметом турбування громади й держави, особливо в періоди суспільних трансформацій.

Суспільні процеси, що відбуваються в демократичній Україні на початку XXI століття, зумовлюють попит на високопрофесійні педагогічні кадри. Докорінна зміна соціального статусу вчителя і викладача у нашому суспільстві є невідкладною потребою сьогодення. Науковий та педагогічний потенціал Дніпропетровщини займає значне місце в освітньому просторі сучасної України. Регіон представлений 17 вищими навчальними закладами, які проводять потужну науково-дослідну та педагогічну діяльність. Саме тому є доцільним дослідження проблеми формування педагогічної інтелігенції краю та з'ясування її внеску у соціокультурний розвиток країни.

У зв'язку з підвищенням інтересу до регіональних аспектів історії України як одного з факторів осмислення набутого історичного досвіду, сучасні дослідники частково розглядаються проблеми реалізації радянської концепції формування нової педагогічної інтелігенції та становлення моделі вищої педагогічної освіти в умовах соціалістичної трансформації українського суспільства [1; 3; 6; 8]. У радянській історичній літературі склався стереотип виключно позитивного висвітлення того, як вирішувалися ці питання [2; 5; 10; 11]. Сьогодні серед дослідників переважає тенденція об'єктивного аналізу не стільки досягнень, скільки невирішених проблем, тому що «багато негативних тенденцій ніби перейшло з 20 – х років у сучасне українське суспільство, принижуючи гідність педагога, від якого значною мірою залежить майбутнє демократичної Української держави» [8, с. 115].

Отже, метою даної статті є визначення умов становлення радянської системи вищої педагогічної освіти в Україні в 20-х роках XX століття, у зв'язку з чим висунуто завдання дослідити процес формування педагогічної інтелігенції Дніпропетровщини та з'ясувати її роль в соціокультурному розвитку краю у період суспільних трансформацій.

Історія формування радянської вищої педагогічної освіти на Дніпропетровщині бере початок у 20-х роках XX століття, коли доводилося відновлювати підірваний руйнівними наслідками громадянських протистоянь інтелектуальний потенціал українського народу. Перед українським радянським урядом постало важливе завдання – створити якісно нову за ідейним змістом культуру, яка б сприяла формуванню людей, здатних успішно будувати нове суспільство. Для цього необхідно було перемогти культурну відсталість, створити нову систему освіти й виховання широких народних мас. У 1919 р. народний комісаріат освіти, який очолював В. Затонський, вдався до реформи школи й вищої освіти [1, с. 285]. Швидко розширювалася мережа шкіл, зростала кількість учнів і, відповідно, потреба в педагогічних кадрах. Але народна освіта на Дніпропетровщині після громадянської війни перебувала в занедбаному стані. Загальна економічна криза й голод, що в 1921 р. охопив південні губернії України, призвели до значного скорочення мережі культосвітніх установ. За роки революції і громадянської війни вчительські кадри були розпорошені: багато хто виїхав за кордон; голод і економічні негаразди змушували педагогів покидати навчальні заклади, влаштуватися службовцями у різноманітні контори або займатися фізичною працею [8, с. 99]. І тільки ентузіазм самих науковців, зацікавлених у розвитку української освіти та науки, допоміг радянській владі створювати нову освітню систему в Україні, яка була затверджена на другій Всеукраїнській нараді з питань народної освіти в серпні 1920 року та проіснувала до 1930 року [11, с. 194].

Однією з найважливіших умов розвитку народної освіти було вирішення проблеми педагогічних кадрів. В основу діяльності педагогічних навчальних закладів України був покладений декрет про ВНЗ РРФСР, підписаний В. Леніним 2 вересня 1921 р. У ньому вказувалися основні завдання ВНЗ і визначалася структура управління вищою школою на колегіальній основі за участю студентських представників. Вища школа в радянській державі вважалася «командною височиною», тому що «значення вищої школи ... на культурному фронті – велике. Її завдання – дати державі в найкоротший час червоних спеціалістів з усіх галузей державного будівництва» [11, с. 192].

Нова система освіти у 20-ті роки передбачала значне розширення кадрового складу освітян, створення нової системи підготовки та перепідготовки педагогічних і науково-педагогічних працівників, мала наміри підвищити матеріальний рівень і соціальний статус учителів та викладачів. Ця система ґрунтувалася на тому, що на педагогічній роботі як у початковій, так і в семирічній школах мають працювати вчителі з вищою освітою. Згідно з цією настановою на Україні були створені педагогічні навчальні заклади двох основних типів – інститути народної освіти (ІНО) та вищі трирічні педагогічні курси, які постановою РНК від 9 липня 1925 р. були перейменовані у педагогічні технікуми [11, с. 194]. Трирічні курси та педкурси (педтехнікуми) готували вчителів для початкової школи, а ІНО з трирічним терміном навчання – учителів для другого концентру: семирічок, профшкіл, робітфаків і технікумів.

З цією метою з 1921 року на Дніпропетровщині почали працювати педагогічні курси у Верхньодніпровську [5, с. 180]. Вищі педагогічні курси в Катеринославі (Дніпропетровську) існували з 1922 року і були розраховані на 350 слухачів [6, с. 150]. А з середини 20-х років 350 слухачів прийшли навчатися на педагогічні курси у Новомосковську [5, с. 490]. У жовтні 1923 р. у Кривому Розі було відкрито педагогічні курси для підготовки вчителів 1-4 класів загальноосвітніх шкіл, вихователів дошкільних закладів та працівників політосвітніх установ, які отримали статус вищого навчального закладу із 3-річним терміном навчання. Цим закладом керував Н.Я. Бородулін. Семирічна освіта була базовою для вступу на педагогічні курси. Слухачі курсів вивчали загальноосвітні, суспільні, педагогічні дисципліни. На початок 1925 р. за допомогою 20-ти викладачів на криворізьких курсах навчалось 119 чоловіків та 91 жінка. Перший випуск відбувся 1 липня 1925 року. Усі випускники були направлені працювати на село. З 1 вересня 1925 р. ці курси було реорганізовано у педагогічний технікум, який згодом було переведено до м. Нікополя [9, с. 497]. Студенти та випускники педагогічних курсів і педагогічних технікумів брали активну участь у виконанні програми влади щодо ліквідації неписьменності серед населення регіону. Розпочавши роботу з середини 20-х років, вони не припиняли її протягом наступного десятиліття (до 1936 року). Але ліквідація трирічних педагогічних курсів призвела до того, що фундаментальна підготовка кадрів для шкіл лікнепу була припинена [8, с. 104].

Отже, у 20-ті роки вищі педагогічні курси, які згодом перетворилися у педагогічні технікуми, випускали спеціалістів з вищою педагогічною освітою. І хоча на Дніпропетровщині ними була підготовлена значна кількість учителів, їх нестача відчувалася й надалі. Через відчутне омолодження вчительських кадрів у молодих вчителів не було необхідного педагогічного досвіду, а технікуми давали слабку методичну підготовку.

Отримати вищу педагогічну освіту молодь у 20-ті роки ХХ століття могла також в Інститутах народної освіти, які знаходились під управлінням НКО УРСР. У тимчасовому положенні про вузи УРСР, затвердженому ВУЦВК у жовтні 1922 р., відзначалося, що керівниками вузів призначалися ректори та комісари. Життям факультетів керували призначені декани. При факультетах функціонували предметні комісії. Вищим органом ВНЗ і факультету були збори студентів та професорсько-викладацького складу [11, с. 195]. До кінця 1931 р. усі керівники педінститутів були комуністами [11, с. 212]. ВНЗ були закриті для вихідців з «нетрудових класів». Вступ міг відбутися лише при наявності рекомендації або відрядження партійної, комсомольської чи профспілкової організацій. Перевага надавалася робітникам і селянам. Для прискореної підготовки до вступу у ВНЗ було створено мережу робітничих факультетів [9, с. 193].

Пристаючи до створення нової системи педагогічної освіти, Головпрофос Наркомосу УРСР поставив на порядок денний «не реформу вищої школи, а революцію – тобто рішучу ліквідацію університетів як схоластичних навчальних закладів і докорінну реорганізацію спеціальних вузів» [11, с. 194]. Виконання поставленого завдання спричинило повне ігнорування досвіду становлення системи народної освіти на Україні в революційну добу, а також досвіду дореволюційної педагогічної школи. Саме тому у 1920 р. університет в Катеринославі було реорганізовано в Інститут народної освіти (ІНО). Один з видатніших університетів колишньої Російської імперії на довгі роки припинив своє існування.

Інститут народної освіти, з 1929 року – імені Н. Крупської, проіснував до 1930 року. На початку 20-х років в ньому навчалось 2677 студентів [6, с. 399]. Спочатку навчання у ВНЗ було платним. Згодом, відповідно до розпорядження Наркомату освіти, з огляду на стан матеріального забезпечення учнівської молоді, 40% студентів Катеринославського ІНО було звільнено від оплати за навчання, а решта продовжували сплачувати до 80 рублів золотом [6, с. 400]. Навчання відбувалося на факультетах, що склалися з декількох відділів [7, с. 381]. Факультет соціалістичного виховання мав 2 відділи: дошкільний і відділ «групових викладачів». Факультет Професійної освіти складався з 6 відділів: фізико-математичного, хімічного, природничого, географії та геології, соціально-історичного і відділ мови та письменства. На факультеті Соціального виховання діяло 4 відділи: дошкільний, суспільствознавчий, виробничий з індустріально-технічним ухилом та виробничий з аграрно-біологічним ухилом.

Отже, крім підготовки вчительських кадрів, головного свого завдання, інститут готував вчителів для професійної освіти, дитячих позашкільних установ, а також працівників бібліотек та преси, що, безумовно, відбивалося на якісному стані вчительських кадрів.

На початку 1921/22 навчального року було створено навчальний план педагогічних ВНЗ УРСР [10, с. 271]. У пояснювальній записці до нього підкреслювалося: завдання підготовки педагогів

нового типу полягає в тому, щоб перейняти їх ідеями комуністичного виховання і дати достатню загальнотеоретичну та спеціальну педагогічну підготовку. Згідно з отриманим планом у Катеринославському ІНО головна увага на факультетах соціального виховання приділялась вивченню дитини, її вихованню в конкретних соціальних умовах; півтора року відводилось на загальну теоретичну підготовку, решту часу – на вивчення теорії і практики соціального виховання. Студенти вивчали також мову, літературу, історію українського народу.

Навчальний план факультету Професійної освіти передбачав підготовку вчителя-предметника, який мав отримати певну професійну освіту, оволодіти відповідною системою спеціальних навичок. Реалізація цих завдань здійснювалася під час вивчення трьох груп предметів: одна з них включала предмети, які озброювали студента марксистсько-ленінським світоглядом; друга ознайомлювала з конкретним виробництвом (у загальних рисах); третя – з системою педагогічних наук.

У першому навчальному плані для радянських педагогічних ВНЗ було чимало недоліків (дублювання предметів, нечітко виражена спеціалізація підготовки студентів факультету соціального виховання, надмірне захоплення предметами виробничого циклу тощо), тому він лише певною мірою забезпечував якісну підготовку вчителів нової радянської школи на Дніпропетровщині.

Існував також при інституті й Робітничий факультет (робітфак), до якого приймали тільки робітників і селян, що працювали на фізичній роботі близько 3-х років. Робітфаківцям і комуністам надавалося житло, харчування, а з кінця 1929 року – стипендія [9, с. 193]. Випускники робітфаків згодом поповнювали ряди студентів. Згідно з директивою ЦК ВКП(б) 1926 року «Про наступний прийом до вузів, робітфаків і технікумів» випускники Робочого факультету не здавали вступних іспитів. Вважалося, що такий підхід надасть можливості «пролетаріату фактично завоювати ці вищі школи для себе» [11, с. 206]. З цією ж метою у 1921 році до ІНО було приєднано Катеринославський Інститут теоретичних наук [7, с. 381].

Зростання педагогічних вузів і технікумів вимагало поповнення професорсько-викладацького складу. З метою задоволення цієї потреби у ВНЗ України була заснована аспірантура. У 1923/24 навчальному році проводився набір аспірантів на науково-дослідницькі кафедри і в Дніпропетровському ІНО [11, с. 209]. При інституті діяла місцева реєстраційна комісія, яка займалася реєстрацією аспірантів і наукових співробітників науково-дослідних кафедр з метою вивчення питань, пов'язаних з добором кандидатів в аспірантуру та підготовкою нової науково-педагогічної інтелігенції регіону. Термін підготовки аспірантів становив 2 роки [8, с. 110]. У результаті поступово вдалося збільшити кількісний склад викладачів: якщо у 1921/22 н. р. їх було 73, то у 1925/26 н. р. – вже 107 (з них 15 – штатні професори) [7, с. 382]. Це надавало можливості на кафедрах інституту активно проводити педагогічну та наукову роботу. Особливих успіхів досягла кафедра органічної та технічної хімії – проф. Ю.В. Коршун; кафедра історії України та місцевого краю – проф. Д.І. Яворницький; кафедра української мови та літератури – проф. П.О. Єфремов (репресований у 1930 році як член Спілки визволення України – СВУ) та ін. У 1928 році при ІНО за ініціативи проф. Д.О. Свіренка був заснований науково дослідницький заклад – гідробіологічна станція [6, с. 400]. Згідно з постановою РНК УСРР від 11 серпня 1930 року «Про реорганізацію у системі педагогічної освіти» на базі ІНО були створені 3 самостійні інститути педагогічного профілю: Дніпропетровський інститут соціального виховання (ДІСВ); Дніпропетровський інститут професійної освіти (ДІПО); Дніпропетровський фізико-хіміко-математичний інститут (ДФХМІ).

Але проблема якісного складу педагогічних кадрів залишалася однією з головних у реформуванні системи вищої освіти Радянської України. Влада намагалася вирішити її декількома шляхами. По-перше, змінювався соціальний склад викладачів та студентів. У соціальному складі викладачів протягом 20-х років домінували особи, які походили зі службовців, що спростовує чисельні твердження про припинення доступу інтелігенції у вищі навчальні заклади [8, с. 107]. З кожним роком поступово зростав відсоток робітників та селян серед студентської молоді. Працювали комісії, створені партійними і радянськими органами, які очищали ряди студентів від класово ворожих елементів, до чистки залучалися також і студентські організації. Крім того, виключно тяжкий матеріальний стан країни вимагав ліквідувати деяку перевантаженість ВНЗ. За свідченнями «Записок Дніпропетровського інституту народної освіти» 1927 року, так звані «чистки» відбувалися кожного навчального року. У результаті на кінець десятиліття було випущено вчителів пролетарського походження – 42%, а службовців – 54% [7, с. 382]. Але, попри всі чистки, доступ інтелігенції у Дніпропетровський ІНО (ДІНО) не припинявся, що, безумовно, дозволяло утримувати

високі якісні показники результатів навчання та зберігати високий статус одного з провідних інститутів народної освіти в республіці.

По-друге, в цей період радянський уряд проводив українізацію всіх сфер освітянського й культурного життя країни. У ході реалізації політики коренізації відбулося збільшення чисельності слухачів ІНО української національності. Так у ДІНО в 1921/22 н. р. було не більше 20% українців, а у 1925/26 н. р. – вже 53, 7% [7, с. 382]. Контролювався також цей процес і серед викладачів. Відзначалося, що у ДІНО на кінець 20-х років працювало 37% українців, 53% росіян, 25% євреїв, 1% інших [7, с. 384]. Слід відзначити, що в середині 20-х років катеринославські викладачі брали активну участь у підготовці вчительських кадрів для національних шкіл. Відомо, що в лютому 1925 р. з Харківської губернії вчителі німецьких шкіл Ізюмської округи були відряджені на семінар у Катеринослав [8, с. 102].

По-третє, кадрову проблему вирішували шляхом поповнення студентського складу жінками. У 1922/23 н. р. у ДІНО навчалось 395 чоловіків і 754 жінки. На середину 20-х років кількість жінок дещо зменшилась і склала 393 особи проти 518 чоловіків [7, с. 382]. Пояснити загальне зменшення кількості студентів в ІНО можна тим, що з розвитком індустріалізації країни передусім на Дніпропетровщині збільшилася потреба у висококваліфікованій робочій силі, тому кращу частину молоді утримували на виробництві.

По-четверте, у процесі перебудови навчальної роботи в педвузах і технікумах запроваджувалися нові методи навчання. Єдиним правильним універсальним методом називали тоді лабораторно-бригадний. Курс на впровадження методу «Дальтон – план» було проголошено і в ДІНО [7, с. 390]. Але слабка матеріально-технічна база (лише 20 кабінетів і лабораторій), погані умови для самостійної роботи студентів (тіснота в кабінетах), ігнорування лекційного курсу, знецінення ролі викладача призводили до того, що знижувалася відповідальність студентів за набуття знань. Тому на старші курси доводилося переводити навіть слухачів, які не здали багатьох заліків і екзаменів. У результаті до кінця 1928 року ДІНО зміг випустити лише 119 спеціалістів [7, с. 392]. Становище намагалися врятувати створенням у 1927 році заочного відділу, на який було зараховано 1470 слухачів [11, с. 225]. Але до заочного відділу приймали без іспитів. Більшість абітурієнтів мали недостатню підготовку, спричиняючи через те відсів до 20%. Тому заочна форма навчання за названих умов також не могла істотно вплинути на покращення якісного складу шкільних учителів.

По-п'яте, ЦК КП(б)У запропонував підвищити якість підготовки вчителів через покращення педагогічної практики, яка в ДІНО систематично почала проводитися з 1923/24 н. р. [3, с. 106]. Для педвузів України періоду 1920 – 1924 рр. характерним було становлення 3-х видів практики: власне педагогічної, громадсько-політичної та виробничої (аграрно-індустріальної). Слід зазначити, що контакти з підприємствами педвузи встановлювали самостійно. Так у звіті Верхньодніпровських педкурсів на Катеринославщині за 1923/24 н. р. зазначається, що для проведення сільськогосподарської практики при курсах існували ферма, город, сад, пасіка, теплиці, налагоджувалися зв'язки з розташованими поблизу комунами [3, с. 105]. Отже, педагогічна практика даного періоду розглядалася значно ширше власне педагогічної. Вважалося, що студент набуває педагогічного досвіду, проводячи громадську роботу з дорослим населенням. Особливо помітною була активність майбутніх педагогів у ліквідації неписьменності серед трудящих республіки. У 1926 р. в роботі лікнепів брало участь 575 студентів Дніпропетровського ІНО [11, с. 221]. При цьому в Катеринославській губернії, як і по всій Україні, педпрактика у вищих трирічних педкурсах (з 1925 року в педтехнікумах) була поставлена на вищому рівні, ніж в інститутах народної освіти. Як свідчить аналіз звітів педкурсів середини 20-х років, поширеною формою педпрактики були семінари із соціального виховання. На Криворізьких педкурсах протягом практики з дисципліни «Соціальне виховання» вивчалися соціальні звички, організовувалися трудові процеси, ігри. Значна увага приділялася експериментальному обстеженню дітей, антропометричним вимірам у рамках курсу «Педологія» [3, с. 107]. У Нікопольському педтехнікумі було розроблено оригінальний «план педпрактики на селі», який включав три основних розділи: політосвітній; педагогічний; краєзнавчий [3, с. 110]. Загальне керівництво педпрактикою, стажуванням і викладанням предметів педагогічного циклу здійснювали педкомісії. Предмети виробничого циклу контролювала виробнича комісія. У ряді педвузів, в тому числі і Дніпропетровському ІНО, практику і стажування студентів контролювала комісія з практики та стажу. Вона, як правило, проводила і стажерські конференції, на яких заслуховувалися звіти й оцінювалися стажерські (дипломні) роботи [3, с. 110]. Однак до кінця 20-х років в організації педпрактики залишалися серйозні недоліки, передусім такі, як відставання у

викладанні педагогічних наук, заміна педагогіки педологією, що спричинило слабку теоретичну підготовку майбутніх вчителів.

Отже, можна стверджувати, що педагогічна практика посідала одне з центральних місць у загальнопедагогічній підготовці педвузів, але й вона потребувала подальших пошуків шляхів реформування і вдосконалення задля вирішення питання забезпечення якісного складу педагогічних кадрів як у регіоні, так і в Радянській Україні в цілому.

По-шосте, у зв'язку з тим, що аспірантура не виконувала в повному обсязі покладених на неї функцій, Наркомпрос шукав інші форми підготовки викладачів для інститутів і технікумів [8, с. 111]. Однією з них було навчання найбільш талановитих студентів старших курсів у наукових гуртках і наукових семінарах вищого типу, положення про які Наркомпрос розробив у 1922 р. На основі цього положення було створено наукові гуртки у всіх відділах Інституту народної освіти м. Катеринослава. До складу гуртка входили викладачі й студенти [7, с. 388]. У Катеринославському інституті народної освіти підготовка кадрів здійснювалася за схемою: на першому етапі – науковий гурток, на другому – семінар вищого типу. Діяльність наукових семінарів фінансувалася за кошти ВНЗ. Вони мали свої кабінети, лабораторії, видавали збірки наукових праць. Головною метою наукових семінарів була підготовка майбутніх асистентів і аспірантів кафедр [8, с. 112]. У результаті, коли на кінець 20-х років переважна більшість кваліфікованих викладачів так званої «старої школи» покинула вузи, на їх місце прийшла молода генерація науковців, кожний другий з якої не мав навіть 10 років стажу [8, с. 114].

Отже, з дослідженого матеріалу можна зробити висновок, що єдиної системи вищої педагогічної освіти, як і системи народної освіти в цілому, в Радянському Союзі у 20-ті роки ХХ століття створити не вдалося. Незважаючи на значне збільшення чисельності вчителів з вищою освітою у другій половині 20-х років, рівень спеціальної професійної підготовки педагогів як в Радянській Україні, так і на Дніпропетровщині, залишався низьким. Слід зазначити, що влада намагалася зорієнтувати освітню галузь на плани та реалії промислового та сільськогосподарського розвитку країни. Такий стан проблеми, безумовно, гальмував справу формування нової педагогічної інтелігенції у такому потужному промисловому регіоні, як Дніпропетровщина. Тому з 30-х років влада знову повертається до питань створення системи вищої освіти, яка б була спроможною забезпечити суспільні потреби у висококваліфікованих наукових та педагогічних кадрах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. Історія педагогіки України. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.;
2. Вища школа Української РСР за 50 років (1917 – 1967 рр.). – Ч.І.– К.: Видавництво Київського університету, 1967. – 394 с.;
3. Дем'яненко Н. Педагогічна практика в педвузах України 20 – х років // Педагогіка і психологія.– 1995.- № 2.– С.102 – 111;
4. Іваненко В., Кавун м. Катеринослав – Дніпропетровськ: віхи історичного поступу // Грані.– 2001.- № 1.– С.3 – 9;
5. Історія міст і сіл Української РСР: Дніпропетровська область.– К.: Головна редакція Укр. Рад. енциклоп. АН УРСР., 1969.– 958 с.;
6. Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А.Г.Болебруха. – Дніпропетровськ: Грані, 2006.– 596 с.;
7. Кашкаров м. Дніпропетровський ІНО. Відбиток із «Записок Дніпропетровського інституту народної освіти».– Т. І, 1927.– С.381 – 394;
8. Липинський В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-ті роки. – Донецьк: РВА Дон ДГУ, 2000.– 247 с.;
9. Мельник О., Балабанов С. Історична енциклопедія Криворіжжя. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007.– 604 с.;
10. Народна освіта і педагогічна наука (1917 – 1967).– К.: Радянська школа, 1967. – 485 с.;
11. Ясницький Г. Розвиток народної освіти на Україні (1921 – 1932 рр.).– К.: КДУ, 1965. – 256с.

Т.Ю. Антілогова

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ДОНБАСУ В ПЕРІОД НЕПУ (НА МАТЕРІАЛІ ДОНБАСУ)

У контексті процесів, пов'язаних з відродженням і розвитком сучасної української науки і освіти, актуальною продовжує залишатися проблема використання інтелектуального потенціалу гуманітарної інтелігенції. У зв'язку з цим привертає увагу питання про напрями професійної діяльності гуманітарної інтелігенції Донбасу в роки розбудови й ствердження радянської влади в Україні та її досвід з використання гуманітарної інтелігенції у своїй соціокультурній політиці. Окремі аспекти даної теми висвітлювали в своїх дослідженнях такі історики, як В.Даниленко, Г.Касьянов, В.Липинський, Л.Ткачова та інші [1]. Наукова новизна даної статті зумовлена передусім, тим, що деякі матеріали архівних документів були вперше введені у науковий обіг. Метою статті є